

І. А. ФЕДОРЕНКО, В. О. МЯСНИКОВ

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Сформовано концептуальні основи формування інноваційного потенціалу підприємств машинобудування, узагальнено елементи інноваційного потенціалу та критерії його оцінки. Виявлено характеристики підприємства, які сприйнятливі до інновацій. Запропоновано, що основними завданнями управління інноваційним потенціалом підприємства (ПП), є: планування і придбання ресурсів, необхідних для досягнення інноваційної мети (формування ППП), кількісне і якісне поліпшення стану ППП (наращування ППП) і перетворення компонентів інноваційного потенціалу в кінцевий інноваційний продукт (реалізація ППП). Основою системного вивчення інноваційного потенціалу підприємства як об'єкта управління є дослідження процесу реалізації основних функцій управління (планування і прогнозування, організація і координація, мотивація і стимулювання, контроль та оцінка) по відношенню до компонентів ППП, що дозволить підвищувати рівень конкурентостійкості підприємств машинобудування.

Ключові слова: інноваційний потенціал підприємства, конкурентостійкість підприємства, інноваційний розвиток підприємства, інноваційний бар'єр, управління інноваційним потенціалом підприємства

Вступ. В сучасних економічних умовах відбувається посилення і загострення конкуренції між підприємствами машинобудування, і все більш важливим фактором успіху стає ступінь інноваційної активності підприємств, залучених до конкурентної боротьби за споживача та нові ринку збуту. Динамічність ринкового середовища не дає господарюючим суб'єктам можливості передбачити з високим ступенем точності, який саме інноваційний продукт, випущений на ринок, буде мати успіх. У зв'язку з цим особлива важливість надається питанням виявлення тих можливостей, реалізація яких дозволяла б забезпечувати виробництво інновацій і відповідно підвищувати рівень конкурентостійкості підприємств. Основним фактором успіху інновації на ринку є наявність у підприємства високого інноваційного потенціалу. Однак саме по собі наявність високого інноваційного потенціалу не гарантує успішне впровадження інновації: особливу роль відіграє ефективне управління інноваційним потенціалом, що забезпечує високі конкурентні переваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування та реалізації інноваційного потенціалу підприємств машинобудування за рахунок уточнення факторів внутрішнього та зовнішнього середовища і умов, що визначають формування складових потенціалу, здійсненню та управлінню інноваційною діяльністю в сучасних умовах господарювання приділяється досить багато уваги. Серед видатних вчених, які працювали в царині цих проблем, можна виділити роботи С. Ілляшенка [1], Д. Кокуріна [2.], Є. Лапіна [3], Ф. Поклонського та Є. Галушко [4], Н. Чухрай [5], Н. Яковлева [6] та ін. Проте окремі питання щодо змісту поняття «інноваційний потенціал», реалізація та управління інноваційного потенціалу підприємств машинобудування та підвищення рівня конкурентостійкості підприємств з позиції концептуального підходу залишаються не досить дослідженими і потребують більш ґрунтового вивчення.

Метою статті є удосконалення науково-

методичного підґрунтя дослідження питань формування концептуальних основ підвищення ефективності управління інноваційним потенціалом підприємств машинобудування та рівня конкурентостійкості підприємств в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз здатності підприємства до інноваційного розвитку визначається шляхом порівняння його інноваційного потенціалу з оптимальним набором характеристик підприємства, сприйнятливості до інновацій. Основне завдання цього етапу полягає в тому, щоб визначити фактори негативного впливу, нейтралізувати їх і виявити позитивні впливи що сприяють розвитку. Важливими характеристиками підприємства, що є сприйнятливими до інновацій, є:

- 1) наявність умов для проведення самостійних фундаментальних і прикладних наукових досліджень;
- 2) можливість впровадження у виробництво многосерійного випуску розробленого продукту;
- 3) організаційне, кадрове й фінансове забезпечення інноваційної діяльності;
- 4) наявність збутових можливостей для просування нового продукту на ринок і подальше закріплення ринкових позицій;
- 5) інформаційне забезпечення інновацій й можливості використання в інноваційному процесі.

Слід зазначити, що в умовах ринку, який характеризується мінливістю попиту та пропозиції, змінами цін на товари і фактори виробництва в конкурентному середовищі й іншими макро- і мікроекономічними факторами, однією з першочергових завдань керівництва підприємства стає формування й оцінка поточних і перспективних можливостей підприємства, а саме його потенціалу. Інноваційний потенціал підприємства виступає у якості одного із найважливіших компонентів загального економічного потенціалу.

Інноваційний потенціал підприємства – це міра готовності виконати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної цілі, тобто міра готовності до реалізації проекту. У ринкових умовах

до інноваційного потенціалу можуть бути віднесені всі ресурси, які забезпечують досягнення конкурентних переваг підприємства шляхом розробки й запровадження інновацій [5]. Інноваційний потенціал організації представляє собою рівень готовності організації до реалізації чи проекту програми інноваційних стратегічних змін [1]. Елементами інноваційного потенціалу підприємства є його матеріальні, маркетингові, трудові й фінансові ресурси.

Інноваційний потенціал розглядають, як здатність до сприйняття ідей інновацій, можливість виробити і просувати інновації на ринок. Ф. Ю. Поклонський та Є. С. Галушко [4] визначають інноваційний потенціал підприємства як здатність підприємства розробляти і впроваджувати нововведення у відповідності з необхідними якісними стандартами з метою адаптації до змін у зовнішньому середовищі. С. В. Лапін [3] вважає, що інноваційний потенціал разом з інформаційним є складовими частинами інтелектуального потенціалу підприємства. Вони регулюють виробничі процеси, сприяють підвищенню продуктивності праці, ефективності використання предметів праці і енергетичних ресурсів. Д. І. Кокурін пропонує виділення трьох складових інноваційного потенціалу – ресурсної, результативної та внутрішньої. Структура інноваційного потенціалу представлена єдністю трьох його складових: ресурсної, внутрішньої, результативної, які співіснують, взаємно [2]. Так, ресурсна складова інноваційного потенціалу залежить від можливостей використання кожного одиничного господарського ресурсу в інноваційному процесі. Інтенсифікація інноваційної діяльності дозволяє підвищити ефективність використання ресурсної складової, а звідси й інноваційного потенціалу в цілому. Головним принципом виділення ресурсних елементів потенціалу є їх функціональна роль в інноваційному процесі. Ця складова передбачає матеріально-технічні, інформаційні, фінансові, людські ресурси, які в свою чергу теж поділяються на частини, існуючі в безпосередньому зв'язку та взаємозалежності. Кожна зі складових грає важливу роль, впливаючи на якісну та кількісну оцінку інноваційного потенціалу.

Внутрішня складова інноваційного потенціалу – це так званий «важіль», що забезпечує дієздатність й ефективність функціонування інших його елементів. Її доцільно представити інститутами (суб'єктами інноваційної діяльності), які забезпечують: внутрішні процеси інноваційної діяльності (винахід і виробництво нового продукту); безпосереднє впровадження нових технологій; взаємозв'язок об'єкта дослідження (підприємства) як з наукою, яка надає прогресивні ідеї і вже оформлені інноваційні розробки, так і з ринком, який споживає готовий продукт, а також методами, засобами організації управління течією інноваційного процесу [2]. Результативна складова показує результат реалізації існуючої можливості, тобто той реальний фактичний інноваційний продукт, отриманий в інноваційному

процесі, а саме досягнутий рівень потенціалу. Доцільність виділення цієї складової підтверджується тим, що саме інноваційний продукт як результат інноваційних процесів обумовлює подальше не лише кількісне, але й якісне зростання інноваційного потенціалу системи (господарюючого суб'єкта). Він сприяє розвитку ресурсної складової, як що це продукт, внутрішньої частини інноваційного потенціалу, якщо це здійснена інновація в самій інноваційній сфері. Результативна складова інноваційного потенціалу являє собою цільову характеристику цієї категорії, що проявляється в потоках інноваційної продукції, головним чином забезпечуючи його відтворення. Розглядаючи досліджуване поняття ширше, Н. Г. Яковлева визначає інноваційний потенціал, як: сукупність певних ресурсних елементів; чинники, які впливають на розвиток і управління ним; організаційно-економічний механізм, сукупність форм, методів і важелів, що створюють необхідні умови для ефективного управління цим потенціалом з урахуванням дії основних чинників. На думку зазначеного автора, з погляду ресурсного підходу інноваційний потенціал підприємства – сукупність взаємодіючих і взаємопов'язаних кадрових, науково-технічних, виробничо-технологічних і фінансово-економічних ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності, які здатні продукувати інновації за наявності сприятливих умов. Отже, в досліджуване поняття входять чотири ресурсних елементи. Кожний з них може бути оцінений за допомогою кількох показників, таким чином складається певна система показників, для визначення інноваційного потенціалу [6]. Інноваційний потенціал – це сукупність інноваційних ресурсів, які перебувають у взаємозв'язку, та умово забезпечувальних чинників, що створюють необхідні умови для оптимального використання цих ресурсів для того, щоб забезпечити досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства в цілому.

Аналіз існуючих підходів до визначення суті інноваційного потенціалу підприємства дозволяє зробити висновок про те, що відсутність єдності в думках учених і в розроблених методиках пояснюється суперечністю характеру та багатоплановістю цього явища. Основним фактором при виборі стратегії інноваційної діяльності підприємства є його фінансове забезпечення. Основне завдання цього етапу полягає у визначенні факторів, які перешкоджають інноваційному розвитку. Як критерії оцінки інноваційного потенціалу можна виділити такі [1]:

- гнучке керівництво, здатне йти на ризик;
- прогресивна організаційна структура керування, орієнтована на роботу в ринкових умовах;
- наявність інформації про тенденції зміни потреб і запитів споживачів, уміння виявляти й прогнозувати приховані (майбутні) потреби й запити;
- добре знання можливостей і потенціалу конкурентів;

- наявність досвіду в розробці новачій і їхньому просуванні на ринку, в тому числі досвіду формування мережі збуту;

- наявність патентів на технічні рішення й технології в обраній галузі діяльності;

- доступ до останніх досягнень науки й техніки в обраній галузі діяльності;

- кадровий потенціал (науковий, інженерний і робочий);

- конкурентоспроможні технології й прогресивне устаткування;

- висока якість продукції й висока культура виробництва;

- резерви виробничих площ і потужностей.

Основною рушійною силою інноваційного потенціалу є модель «вплив - реакція - вплив». Суть її полягає в тому, що господарюючий суб'єкт постійно відчуває певні дії з боку зовнішньої середовища: посилення конкуренції, взаємини з постачальниками, державна політика в області бізнесу та ін. Внаслідок цього у господарюючого суб'єкта формується реакція, що дозволяє йому продовжувати існувати на ринку або призводить його до реструктуризації або до банкрутства. Таким чином, інноваційний потенціал схильний до постійних впливів зовнішнього середовища і для швидкої та ефективної реакції необхідно правильно оцінювати поточний стан всіх складових його елементів.

Інноваційний потенціал підприємства формується протягом усього життєвого циклу господарюючого суб'єкта, причому це пов'язано з декількома факторами: по-перше, збільшення числа рутин дозволяє накопичити певний досвід у вирішенні тих чи інших завдань, які використовуються в поточній діяльності; по-друге, є певний набір реакцій, які можуть відповідати на дії з боку зовнішньої середовища; по-третє, підприємство вже має досвід подолання як внутрішніх, так і зовнішніх бар'єрів.

У процесі інноваційної діяльності підприємства виникають інноваційні бар'єри, що перешкоджають ефективній реалізації інноваційного потенціалу в конкретну форму інновацій. Інноваційний бар'єр є причиною порушення процесу реалізації інноваційного потенціалу підприємства, який проявляється у невідповідності між фактичними і проектними показниками його використання. Класифікацію інноваційних бар'єрів доцільно проводити за такими ознаками, як: ступінь подолання (легкі, важкі, непереборні бар'єри), джерела виникнення (зовнішні і внутрішні бар'єри) і функціональна сфери діяльності підприємства (науково-технічні, виробничі, кадрові, маркетингові, організаційно-управлінські бар'єри). Використання подібної класифікації дозволяє підвищити ефективність управління інноваційним потенціалом підприємства.

Ефективність управління інноваційним потенціалом підприємства визначається комплексним підходом до постановки та вирішення його основних завдань. Основними завданнями управління інноваційним потенціалом підприємства є:

планування і придбання ресурсів, необхідних для досягнення інноваційної мети (формування ІПП), кількісне і якісне поліпшення стану ІПП (нарощування ІПП) і перетворення компонентів інноваційного потенціалу в кінцевий інноваційний продукт (реалізація ІПП). Основою системного вивчення інноваційного потенціалу підприємства як об'єкта управління є дослідження процесу реалізації основних функцій управління (планування і прогнозування, організація і координація, мотивація і стимулювання, контроль та оцінка) по відношенню до компонентів ІПП.

Значну роль в успішному управлінні інноваційним потенціалом підприємства відіграє його оцінка, яка повинна виражати ступінь забезпеченості компонентами інноваційного потенціалу (людськими, матеріально-природними, техніко-технологічними, інституційними, організаційними, інформаційними ресурсами) різних сфер діяльності підприємства (виробничої, науково-технічної, кадрової, маркетингової, управлінської).

Однією з найбільш важливих завдань оцінки інноваційного потенціалу підприємства є виявлення інноваційних бар'єрів, що виникають в процесі управління інноваційним потенціалом в рамках реалізації інноваційного проекту. Це завдання вирішується шляхом застосування алгоритму, на першому етапі якого експертним або аналітичним способом визначається, в якій сфері діяльності підприємства і в процесі використання якого компонента інноваційного потенціалу виникає інноваційний бар'єр. На другому етапі оцінюється ризик виникнення кожного бар'єру, після чого розраховуються резерви ресурсних можливостей, які потім порівнюються з показниками інноваційних бар'єрів. За результатами порівняння на третьому етапі приймається рішення про можливість здійснення інноваційного проекту і плануються заходи щодо подолання інноваційних бар'єрів.

Питома вага та вплив складових елементів структури інноваційного потенціалу на цілісний механізм конкурентостійкості підприємства залежні від підпорядкованості, особливостей економічної діяльності та приналежності його до певної галузі народного господарства.

Сьогодні від машинобудівної галузі України як однієї з базових галузей національного господарства залежить не тільки ефективність функціонування інших галузей і промисловості а й підтримка соціально-економічної стабільності та забезпечення передумов економічного зростання в країні. Невизначеність зовнішнього і внутрішнього середовища негативно впливає на керованість виробничим і фінансово-економічними процесами в галузі, що призводить до зниження ефективності її функціонування. У загальному розумінні конкурентостійкість підприємства являє собою динамічну у часі та постійну по відношенню до об'єкта визначення характеристику господарюючого суб'єкта, яка дозволяє йому на протязі стратегічного періоду отримувати та розвивати власні конкурентні

переваги, формувати та використовувати сукупний конкурентний потенціал, а також забезпечувати достатній рівень конкурентоспроможності й ефективності функціонування. Використання адаптивного управління як фактора забезпечення конкурентостійкості підприємств машинобудування обумовлено його спроможністю до утворення фундаменту розвитку. Воно пов'язано із впливом на параметри економічного потенціалу підприємств і припускає дію чинників, що забезпечують хід адаптації, її терміни, зниження несприятливих наслідків. Відповідно, адаптаційні заходи, які спрямовані у першу чергу на економію наявних ресурсів, забезпечуючи ефективність тактичних дій та формуючи стратегічні адаптаційні процеси, виступають основою забезпечення конкурентостійкості підприємств машинобудування.

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що найбільш обґрунтованим є визначення інноваційного потенціалу підприємства як здатності, що характеризує граничні можливості підприємства для здійснення інноваційної діяльності. Інноваційний потенціал залежить від внутрішніх параметрів системи: організаційних структур менеджменту, професійно-кваліфікаційного складу промислово-виробничого персоналу, а також зовнішніх умов господарської діяльності і ін. Інноваційний потенціал набуває якісних характеристик тільки в результаті взаємозв'язку і взаємодії його складових елементів та забезпечує високий рівень конкурентостійкості підприємств.

Перспективами подальших досліджень є виявлення типології факторів впливу на процеси забезпечення адаптивного управління підприємствами машинобудування на засадах слабких сигналів, що ґрунтовно доповнюють спектр факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Результатом є вибір найбільш доцільного управлінського рішення з

урахуванням його корисності для підприємств машинобудування.

Список літератури: 1. *Ильяшенко С. Н.* Инновационное развитие субъектов хозяйственной деятельности // Механизм регулирования экономики, экономика природокористування, экономика підприємства та організація виробництва. – Вип.1. – Суми: Вид-во СумДУ, 2000. – С. 110-116. 2. *Кокурин Д. И.* Инновационная деятельность. – М.: Экзамен, 2001. – 575 с. 3. *Лалин Е. В.* Экономический потенциал предприятия: Монография. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с. 4. *Поклонський Ф. Ю., Галушко Є. С.* Основні напрямки підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу підприємств // Проблеми формування антикризисної політики і механізму банкрутства підприємств: Сб. науч. тр. – Донецьк: ІЭП НАН України, 2008. – С. 162–165. 5. *Чухрай Н.* Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення: Монография. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 316 с. 6. *Яковлева Н. Г.* Оцінка інноваційного потенціалу підприємств та ефективності його використання // Вісник КНТЕУ, 2007. – № 1. – С. 45–52.

Bibliography (transliterated): 1. *Yl'ashenko, S. N.* (2000), "Innovative development of economic entities", *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky, ekonomika pryrodokorystuvannia, ekonomika pidpriemstva taorhanizats na vyrobnytstva*, vol. 1, pp. 110–116. 2. *Kokurin, D.I.* (2001), *Innovatsionnaja dejatel'nost'* [Innovative activities], Jekzamen, Moscow, Russia. 3. *Lapin, E.V.* (2002), *Jekonomicheskij potencial predpriatija* [The economic potential of the enterprise], ITD «Universitetskaja kniga», Sumy, Ukraine. 4. *Poklons'kij, F.Ju. and Galushko, E.S.* (2008), "The main directions of improving the efficiency of the innovation potential of enterprises", *Problemy formirovanija antikrizisnoj politiki i mehanizma bankrotstva predpriyatij*, vol. 1, pp. 162–165. 5. *Chukhraj, N.* (2002), *Formuvannia innovatsijnogo potentsialu pidpriemstva: marketynhove ta lohystyчне zabezpechennia* (Formation of innovative potential of enterprise, marketing and logistics), Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu «Livivs'ka politekhnika», Lviv, Ukraine. 6. *Yakovleva, N. H.* (2007), "Estimation of innovative potential of enterprises and its efficiency", *Visnyk KNTEU*, vol. 1, pp. 45–52.

Надійшла (received) 13.11.20115

Відомості про авторів / About the authors

Федоренко Ірина Анатоліївна – доктор економічних наук, професор Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та фінансів, тел. 067-95-99-844, e-mail: genasvale1@mail.ru

Fedorenko Irina – Doctor of Economics Sciences, Professor of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Professor of International Management and Finance, tel. 067-95-99-844, e-mail: genasvale1@mail.ru

Мясников В'ячеслав Олегович – здобувач кафедри економіки підприємств міського господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М.Бекетова, тел. 097-606-40-27, email: slava.myasnikov1990@gmail.com

Miasnykov Viacheslav – Applicant at the department of Economic enterprises of urban farming, O.M.Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, tel. 097-606-40-27, email: slava.myasnikov1990@gmail.com